

İÇ MEKAN TASARIMINDA KAVRAM VE İMAJ

A. Müge BOZDAYI*

En küçük ölçek ve en basit işlev şemalı iç mekandan en büyük ölçekli ve karmaşık işlevli mekanlara kadar, iç mekan tasarımı, belirli ve belirgin bir “ana fikir” çerçevesinde gelişir. Bu ana fikir, iç mekan tasarımını yönlendiren, tüm biçimsel, işlevsel ve estetik kararların birarada uyumlu beraberliğini sağlayacak olan “kavram” olgusudur. İç mekanlarda genel anlamda bir atmosfer yaratacak; anlayış ve stil birliği oluşturmak ve bu çerçevede işlevle ve mekanla doğru ilişkileri kuracak tasarımlara ulaşmak, ancak, temel bir kavram oluşturma ve tüm mekansal tasarım kararlarını bu paralelde ele almak ile olasıdır. Tek bir imge, fikir ya da duygudan kaynaklanan ve tüm tasarımı kavrayan bir karaktere ulaşmak, kavramsal yaklaşımı oluşturmaktadır. Zihinde oluşan ve başlangıcından en ince detayına kadar tasarımla bağlantılı bir “ilk fikir” ya da “bir dizi fikir”den oluşan imaj, tümel bir bütünlük içinde ortaya çıkar. Tüm diğer yaratım dallarında olduğu gibi, tekrar eden baskın bir tipik karakteristiğin varlığı iç mekanlarda “kavram”ın gelişimini sağlayacaktır. Her sanat ve yaratım dalında farklı malzeme ve elemanlarla kavramsal yaklaşımı oluşturan ana fikir, çeşitli gösterim yöntemlerine sahiptir. Bir stil, kendini mimaride renk, malzeme ve hacmi biçimleme yöntemleri ile gösterir. Benzer şekilde, resim, müzik, edebiyat gibi diğer sanat dallarında da çeşitli akım, stil ya da dönemsel eğilimlerin yansımalarını, o dönemde ortaya çıkan sanat eserlerinin ortak karakteristiklerinde izleyebiliriz. Örneğin Barok tarzı bir yapı ile bir Rönesans yapısını bu karakteristikleri sayesinde ayırt edebiliriz. Benzer şekilde anlamsal farklılıkların, mekana yansımış karakteristik

---

* Yrd.Doç. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimari ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

özellikleri ile bir cami ile bir kiliseyi de birbirinden ilk görüşte ve bunların biçimsel (somut) gösterimlerinin, mekanların değerlerini tanımladığından sözedilebilir. Böylece, iç mekan tasarımında bütünlük sağlayıcı bir genel atmosfer, belirgin bir tasarım anlayışı ve bir stil birliği yaratmak mekanın algılanması, benimsenmesi ve yaşanılır kılınması açısından önem kazanmaktadır.

İç mekan tasarımını diğer sanatsal yaratılardan ayıran en temel özellik, onun belirli işlevlere ve belirgin gereksinimlere yönelik, estetik bir bütünlük sağlamak amacıdır. Mekanda yer alacak fonksiyonel gereksinimler, iç mekan tasarımı ve programlanması yapılırken tanımlanır ve tasarım öncelikle bu yönde planlanır. Amaç; teorik düzeyde, form, farklı etkiler yaratma, malzemelerin teknik ve estetik kullanımları ile renk ve şekillerin kombinasyonları gibi konularda oluşturulan fikirler ve tüm bu fikirleri yönlendiren, mekanın işlevi yani kullanıcısının istek ve gereksinimleri doğrultusunda eylemlerini gerçekleştirebileceği mekansal düzenlemeleri oluşturmaktır. Bu açıdan işlevi kavramsal düşünceyle bütünleştirme, başka bir deyişle, imaj, imge ve fikirleri yararlı ve geçerli çözümlere dönüştürmedeki başarısı, iç mekan tasarımının başarısını belirleyecektir.

Diğer bir yönden yaklaşıldığında ise, iç mekan tasarımının gerçekleşeceği mimari mekanın verilerinin, temel kavramın ya da temanın oluşumunda belirleyici olacağı görülecektir. Mevcut mekan verilerinden kaynaklanan sınırlamaların doğru değerlendirilerek akılcı bir şekilde ele alınması iç mekan tasarımını yönlendirecektir. Diğer bir deyişle, iç mekan tasarımını olumlu veya olumsuz yönde etkileyecek mekansal özellikler, temel tasarım kavramının oluşumunda yol gösterici olabilecektir. Mekanın ışık değerleri, mevcut geçiş ve dolaşım özellikleri, sözgelimi kolon, pencere, kapı, döşeme gibi mimari elemanların biçimleniş ve konumlanışları, iç mekan tasarımında genel ve uyumlu bir ana tema yaratmakta başlangıç noktası olarak kullanılabilir. Gerek işlevsel gereksinimler ve gerekse mevcut mekan verilerinden kaynak alınarak ortaya çıkan kavramsal yaklaşımlar, uyumlu ve bütüncül bir iç mekanın yaratılmasında önem kazanmaktadır.

Benzer şekilde iç mekan tasarımının yer alacağı mimari mekanın kendine özgü anlamsal değerleri olabilecektir. Mekanın kendisinin sunduğu bu değerlerin, iç mekan tasarım kriterlerinin oluşumunda gözönüne alınması olumlu bir çıkış noktası olacaktır. İç mekan tasarımının, mimari mekanın verileri ile kavramsal uyumu, başarılı sonuçlar açısından önemlidir. Örneğin çok belirgin biçimsel ve anlamsal değerlere sahip tarihi bir yapının, iç mekan düzenleme kararları ve temel tasarım teması belirlenirken, mekanın oluşumunu yönlendiren kavramlara ters düşmek yanıltıcı olacaktır.

Genel anlamda, iç mekan tasarımında kavramsal yaklaşımı oluştururken, baskın bir karakteristik ve bir tema oluşturmak çeşitli vurgu düzeyleri ile gerçekleştirilebilir. Bu çeşitli ölçeklerde tekrar eden belirgin bir biçim ya da bir malzeme veya bir renk olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu oluşumun yukarıda sözü edilen işlev ve mimari mekanın verilerinden kaynaklanması gerekliliği temel anlayışı gözardı edilmemelidir. Temayı veya kavramı, tasarımın yönelişini belirleyen temel eleman olarak aldığımızda, mekansal hacmin özel bir değerlendirilişi veya tüm tasarımın ölçeğini belirleyecek bir eleman veya genel bir tasarım anlayışı-stili olarak değerlendirmek olasıdır. Tasarımda bütünlüğün sağlanması açısından, pek çok değişik ve bağımsız bölümden oluşan iç mekan tasarımı belirgin ve vurgulayıcı bir tema ile ilişkili olmak durumundadır. Böylece tasarımda belirgin bir imaj yaratmak, tasarımı oluşturan, tüm çevresel değerlerin bütüncül bir anlayışla ele alınması ile olasıdır. Sözelimi, bir restoran iç mekanının tasarımında, zemin, duvar, tavan düzenlemeleri ile aydınlatma ve donatı elemanlarına yönelik tasarım kararlarının, burada kullanılacak tekstil elemanlarının (masa örtüsü, perde gibi), aksesuarların (masaların üzerinde kullanılacak elemanlar gibi) ve daha da ileri gidilerek, menü, çalışanların giysileri gibi tüm detayların, işlevsel ve estetik açıdan uyumlu bir kavram çerçevesinde oluşması, mekanın algısal bütünlüğü ve buna bağlı olarak da tasarımın başarısını belirleyecektir. Bu anlayışın, biçimsel ve anlamsal mimari mekan verileri ile işlevin gerektirdiği boyutsal ve biçimsel veriler paralelinde ele alınışı ise doğru ve geçerli çözümleri oluşturacaktır. Özellikle çağımızda, imaj yaratımı

ve bu imaj çerçevesinde, ticari mekanların bir dizi olarak çoğalması oldukça yaygın bir anlayış olarak görülmektedir. Bu açıdan özellikle dizi-zincir oluşturan ticari mekanların, iç mekan tasarımlarında, ulaşılması hedeflenen ticari imaj paralelinde, mekanların tanınır kılınması, belirgin bir kavram oluşturmak ile mümkün olabilecektir. Malzeme, form, biçim gibi kararlarda tipik karakteristik özellikler oluşturmak ve bunları tekrarlamak, mekansal imajı sürdürecektir. Başka bir deyişle, belirgin bir tasarım oluşturulması ile tasarımın sürekliliği yakalanabilecektir.

İç mekan tasarımı kavramsal yaklaşımı, Christopher Alexander tarafından oluşturulan kavramsal çerçeveye dayanarak tanımlamak ve böylece toplamak yararlı olacaktır. C.Alexander, *Timeless Way of Building* (1979) adlı yapıtında, çevresel oluşumların kavramsal ve anlamsal değerlerinin ve niteliklerinin kurgulanmasında kullanılacak bir değerlendirme ölçeği belirlemiştir. C.Alexander'a göre mekandaki kavramsal niteliği isimlendirmek mümkün değildir. Ancak bazı kavramsal sözcükler, ismi olmayan bu niteliği tanımlamakta kullanılabilir. Mekanlarda bu kavramsal niteliğe ulaşılabildiğinde yaşayan mekanlar oluşmaktadır. İyi veya kötü tasarım olarak değerlendirilecek tasarımların farkını ortaya çıkaran bu nitelik direkt olarak isimlendirilemese de çeşitli açılardan incelenebilir. Öncelikle bir mekan "yaşamak"dır. Başka bir deyişle "canlı" olmaktır. Bundan, mekanın ve mekan kurgusunun kullanıcısı ve kullanıcısının yaşantısı ile tam bir fiziksel, ruhsal ve estetik uyum içinde olmasını anlayabiliriz. Ancak, bu tanım kavramsal niteliği tanımlamakta tek başına yeterli değildir. Canlılık özelliğini tamamlayıcı bir diğer özellik ise "bütünlük"dür. Tasarımın tam, dengeli, belli bir sistem ve düzen içerisinde bir bütün olarak gerçekleşmesi gerektiğinden daha önce de söz etmiştik. Ancak bütünlük kavramı sınırlayıcı ve kapalı uçlu bir içerik taşır. Tasarım ve yaratımın sınırsız doğası ile bu açıdan ters düşer ve yeterli görülmez. Bir başka özellik ise "rahatlık"tır. Mekanları tanımlarken, kullanıcısının tüm eylemsel gereksinimlerini karşılayacak gerekli konfor şartları ile birlikte tüm işlevsel ve boyutsal gereklerin

yerine gelmesi olarak anlaşılmalıdır. Ancak rahatlık kavramı, anlamsal genişliği nedeniyle gereğinden fazla abartılabilir veya yanlış yönlenerak tasarımı kısıtlayabilir. Bunu engelleyebilecek bir diğer kavramsal sözcük ise “özgürlük”tür. Tasarımların kendi iç dinamiklerinden kaynaklanması; kopya, taklit ve yapay oluşumlardan kaçınılması gerekliliğini ifade eder. Tasarımda zorlamalara girilmeden mekanın ve işlevin verilerinin özgürce kullanılmasını öngörse de bu yaklaşımın da sınırlamalara gereksinimi vardır. Bu dengeyi sağlamak için ortaya çıkan özellik ise “kesinlik”dir. Rahatlık ve özgürlük kavramlarının sınırlarını belirlemede bu kavram oldukça önemlidir. Bu mekanların ve donatılarının tasarım kararlarının belirlenmesinde, neyin, neden o şekilde, o boyutta ve o konumda olduğunun yanıtlarının niteliğini denetler. Kesin olarak tasarımdaki iç güçlere olan uygunluktur, ancak bu kavramın esnekliği sınırlıdır ve bu yüzden yeterli değildir. Bir diğer kavram ise “kişisellik yoksunluğu”dur. Tasarımcının bireysel tercih ve kararlarının tasarımın özünden kaynaklanan doğruların önüne geçmesinin engellenmesi gerekmektedir. Tasarımın kendi doğasının yönlendiriciliği burada önem kazanmaktadır. Ancak bu noktada, tasarımcının yaratıcı kişiliğini tam olarak terketmesi anlamı çıkarılmamalıdır; hem kavramsal nitelik açısından tasarımın kendi doğasının yönlendirici olduğu hem de tasarımcının kendi sanatsal değerlerini yansıtan oluşumlar en değerli olanlardır. Son kavramsal özellik ise “ölümsüzlük”dür. Tasarımın tüm iç değerlerinin anlık olmayan özellikler ve çözümler sergilemesi beklenir. Zaman içerisinde yayılımda tasarımın oluşumundaki nitelikler değerlerini korumalıdır. Renk, form, ışık gibi tasarım elemanlarındaki estetik uyum ile amaca tam uygunluk ve mekanların anlamsal, ruhsal değerlerinin tasarıma yansması başarılı çözümlere ulaşmakta tek başlarına yeterli olamayacaklardır. Tüm bu değerlerin ve niteliklerin, kavramsal düzeyde, birbirleriyle uyumlu bir bütünlük oluşturacak şekilde ele alınması ve kavranması, yapısal, işlevsel ve estetik açıdan tam uyumlu tasarımların ötesinde iç mekan tasarımında sanat ürünlerini ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

ALEXANDER, Christopher. The Timeless Way of Building, New York, 1979.

ALEXANDER, Christopher. A Pattern Language, New York, 1980.

AKSOY, Erdem, Mimarlıkta Tasarım Bilgisi, Ankara, 1987.

ARCAN, Enis Faik. Mimari Tasarıma Yaklaşım, İstanbul, 1987.

BALLINGER, Louise B. Design Sources and Resources, New York, 1965

CHING, D.K., Form , Space and Architecture, New York, 1979.

CHING, D.K., Interior Design, New York, 1987.

FRIEDMANN, Arnold. Interior Design, New York, 1976.

KUBAN, Doğan. Mimarlık Kavramları, İstanbul, 1990.

TATE, Allen. The Making of Interiors, New York, 1987.

THIEL, Philip. Visual Awareness and Design, Washington, 1983.